

sledek neporozumění smyslu a potřebám aktuální politiky.

Typickým projevem tohoto stavu byla reakce mládeže na XX. sjezd KSSS. Na jedné straně vznikl ohromný zájem, nesmírná aktivizace mládeže, na druhé straně málokterý z mladých lidí přečetl materiály sjezdu, poslouchal je v rozhlasu či televizi. Většinou se tradovaly „úryvky“, pravda se mísila s polopravdou a lží.

Autor dále jmenuje, rozebírá a hodnotí další faktory, které mají regresivní vliv a deformují mladé lidi. Rozebírá složitý byrokratický mechanismus většiny polských institucí, problém kompromisů, ztráty ideálů, přizpůsobování se formálnímu a často lhostejným vztahům mezi lidmi.

Věnuje pozornost dnešní rodině, lásce a mladému manželství, ukazuje, že to, co se dnes nazývá etikou socialistické rodiny, je stále ještě pod silným vlivem měšťácko-katolické morálky.

Zvláštní kapitolu knihy tvoří rozbor čtenářských zájmů dnešních mladých lidí. Sokorský vychází z problematiky školní četby, jak říká – „z přesycenosti mládeže kulturním dědictvím“, z touhy a šance po moderní literatuře. Ačkoli existuje několik typů mládeže, které charakterizuje různý vkus a zájem, existují i společní univerzální hrdinové. V Polsku jsou jimi hrdinové Hemingwayovi. Hemingway je „papežem“ modernosti, přetrval různé módy a různé směry. Příčinu této oblíbenosti a popularity vidí autor v Hemingwayově pravdivosti. Jeho postavy jsou moderními postavami, jsou to zážitky opravdových lidí a jde o opravdové věci. Zamýšlí se dále nad Célinem, Maxem Frischem, Saganovou, rozebírá jednotlivé romány a povídky, poukazuje na zdroje a příčiny oblíbenosti těchto a jiných autorů. Všimá si rovněž vztahu k vlastní polské literatuře, počínaje poměrem k polské klasice, kterou, jak říká, „mládež utívá jako pomník, ale nečte“, přes Andrejevského, Brandyse, Rudnického aj. až po nejmladší polskou tvorbu a konstatuje, že mládež má o ni malý zájem. Vrací se k starému problému kladného hrdiny pro mládež a poukazuje na jeho nesmírný význam, ať jde o tvorbu Šolochova, Caldwell, Camuse, Sarrtra, Dürrenmatta, Faulknera aj. Zároveň poukazuje na zaměření dnešní světové literatury, na snahu o analýzu smyslu světa, života, společenského boje, zatímco psychologické, erotické aj. problémy každodenního života jsou pro soudobé spisovatele, v protikladu ke spisovatelům např. kritického realismu, věcí druhořadou. Není nic divného, že představitelem této problematiky dnešní literatury nejsou mladí lidé, ale ti, kteří mají většinou život za sebou. To je vážný nedostatek. V tomto směru předběhl film literaturu o celou epochu.

Sokorský rozebírá filmovou tvorbu, její vliv na mládež, rozebírá vliv televize, klady i nedostatky, vznik „masové“ kultury a řadu jiných problémů. Zamýšlí se např. nad tolerantností mladých lidí a na materiálech Ústavu pro výzkum veřejného mínění na několika místech konfrontuje názory a postoje

dnešní mládeže s názory a postojem rodičů (např. rasové a náboženské přežitky, poměr k manželské nevěře, nemanželským dětem apod.). Je třeba říci, že výsledky jsou pro mládež příznivé.

Na druhé straně všechna tvrzení, a je jich v knize mnoho a četná z nich jsou opravdu novým pohledem na aktuální otázky mládeže, nejsou vždy vědecky prokázána, ať již teoretickou analýzou, či opřením o výzkumy a vůbec empirické údaje. Při rozsáhlosti problematiky, a přece jen v počáteční fázi vývoje marxistické sociologie i v Polsku, není ostatně takový požadavek splnitelný; a tak mnohá místa nepřesahují co do průkaznosti úroveň dobrých novinářských úvah. Přece však je publikace neobyčejně cenná nejen tím, že se zabývá oblastí sociologie dosud spíše zanedbávanou, ale je i pokusem o celistvý pohled na postoj dnešní mládeže k světu, s mnoha novými, seriózními názory na otázky tak často nahodile a povrchně posuzované, hledáním nových spojitostí a vztahů mezi společností a mládeží, a hlubším pochopením jejich vzájemné interakce.

Jaroslava Bauerová

Maria Hirszowicz, Konfrontacje socjologiczne

Knihy Marie Hirszowiczové *Sociologické konfrontace* (Warszawa 1964, stran 423) má podtitul *Marxismus a obecná sociologie*. Je tedy jednou z těch solidních prací polských sociologů (vedle Z. Baumana *Zarys socjologii. Zagadnienia i pojęcia* a J. Wiatrix *Spoleczenstwo. Wstęp do socjologii systematycznej*), které podávají na základě analýzy velmi obsáhlého materiálu soustavný výklad základních otázek sociologie. Jde tedy o práci, která je v současné době, v níž se sociologie připojuje ke koncertu marxistických společenských věd, velmi potřebná pro ujasnění Marxova přínosu sociologii i pro řešení nejobecnějších otázek marxistické sociologie. Potvrzuje to již obsah knihy, jejíž devět kapitol se zabývá klasifikací obecné sociologie, jejího vztahu k Marxově historickému materialismu, politické ekonomii, třídní strukturou novodobé průmyslové společnosti včetně prvků formální organizace a končí úvahou o vztahu vědy a ideologie.

Vzhledem k tomu, že problematika obecné teorie tříd a kritika tzv. „nových středních tříd“ je poměrně dobře zpracována i v pracích českých autorů, nebudeme se tímto částmi práce podrobně zabývat. Rovněž rozbor byrokracie a problematika ideologie a vědy je poměrně dobře vyloučena v domácí literatuře. Soustředíme se proto na obsah první poloviny knihy, jejíž témata jsou velmi aktuální a nejsou u nás dosud dostatečně zpracována. Toto soustředění nám umožní v omezeném rozsahu recenze dosti podrobně zachytit hlavní teze dané práce, v níž autorka konfrontuje pojetí hlavních problémů sociologie u předních nemarxistických teoretiků s pojetím marxistickým. Jde o konfrontaci nejen velmi zdařilou, ale v dosavadní marxistické literatuře také tematicky velmi vzácnou.

První kapitola *Sociologických konfrontací* se zabývá hlavními směry a zásadami integrace obecné sociologie. S některými výhradami je přijato dělení hlavních směrů obecné sociologie, které provedl C. W. Mills v knize *The Sociological Imagination*. Mills rozlišuje tři základní tendence vývoje sociologie:

- a) sociologické tendence k vytváření „teorie dějin“,
- b) tendence k tvoření systematické „teorie povahy člověka a podstaty společnosti“,
- c) tendence k empirickému výzkumu obecných společenských faktů, spojených s problematikou měst, rodin, vztahů etických a rasových a malých skupin.

Hirszowiczová proto dělí dosavadní sociologii na historickou, analytickou a empirickou.

Za hlavní představitele historické sociologie pokládá Marxe, Spencera a Comta. Jde tedy o období 19. století, kdy lidé přestávali věřit v nadpřirozenou povahu dějin a začali hledat „přirozené“ příčiny společenských změn. Na rozdíl od Comta, který považoval za výchozí bod své sociální dynamiky fáze intelektuálního rozvoje, a Spencera, jehož východiskem ke studiu společnosti bylo obecné schéma evoluce a jejích zákonů, hledal Marx objasnění společenského vývoje v zákonitostech vývoje materiální základny společnosti. Přitom předmětem Marxových empirických výzkumů byly zákonitosti kapitalistické společnosti. Marx, Comte i Spencer antipovali Darwinovu vývojovou teorii. Všichni tři byli zastánci univerzalizmu, historismu a evolucionismu. Ve druhé polovině 19. století akademická sociologie, na niž silněji působí Comte a Spencer než Marx, se mění v „sociologii jedné ideje“, „jednoho činitele“, ať už je jím boj ras a tříd, geografické faktory či náboženské změny.

Reakcí na zjednodušující evolucionismus epigonů historické sociologické školy konce 19. století byl nástup analytické sociologie. Sociologové koncem 19. a počátkem 20. století rezignují na univerzalizmus a začínají se zabývat problémy mikrostruktur. Představiteli této školy jsou Durkheim, Weber, Simmel a Tönnies. Tato linie zkoumá především opakuji se formy a vztahy, nezávisle na časových a prostorových podmínkách. Jejich východisky jsou pojmy „sociální fakt“, „sociální činnost“, „sociální vztah“. Do centra pozornosti se dostávají kulturní jevy. Systematická sociologie buduje především typologii sociálních jevů.

Počátkem třicátých let vystupují v sociologii tendence, které Mills nazývá „abstraktním empirismem“. Na rozdíl od analytické sociologie, která analyzovala fakta, dodávaná jí příbuznými vědními disciplinami, jako je antropologie, ekonomie a historie, organizuje empirická sociologie vlastní průzkumy za účelem získávání údajů o sociální skutečnosti. S tím souvisí nástup tzv. „community studies“, širokých masových výzkumů a používání statistických metod. Dalším rysem empirické sociologie je široké využití jejích výzkumů společenskou praxí, především při předvolebním průzkumu, při řešení průmys-

lových konfliktů, při adaptaci přistěhovalců životu velkoměsta apod. Současně ale abstraktní empirismus často upadá do psychologismu.

Hirszowiczová při tomto sledování hlavních tendencí vývoje obecné sociologie upozorňuje na to, že žádná tendence nepřevládá v daném období absolutně. V 19. století, v době nadvlády historismu, prováděl Le Play empirické výzkumy a Engels psal práci o postavení dělnické třídy v Anglii. A naopak, v době převahy systematické sociologie na přelomu století se setkáváme s vynikajícími představiteli historické sociologie – Leninem, Rosou Luxemburgovou, Kautským a Mannheimem. V době rozšíření empirismu ve třicátých letech zase pracují analytici jako Znaniecki, Ross a Mc Iver.

Hirszowiczová, poučena tímto vývojem, pak ukazuje obtíže, které vznikají při snaze o integraci obecné sociologie. Tyto snahy vedly empirickou školu k redukcionismu, analytickou školu k funkcionalismu. Hirszowiczová při této příležitosti klade otázku „koexistence“ v sociologii, která by znamenala uznání existujících rozdílů za přirozený a žádoucí stav. Hirszowiczová s takovou „koexistencí“ nesouhlasí, protože předmětem sporu mezi různými směry jsou teoretické zásady. Proto nemůže podle jejího názoru sociologii sjednotit ani vytvoření unifikovaného jazyka. Za hlavní problém proto považuje teoretické východisko, které by umožnilo využít a systematizovat bohatý materiál, k němuž se dopracovaly různé sociologické směry a školy.

Hirszowiczová pak vymezuje hlavní problémy, které je třeba řešit při snaze o integraci sociologie:

- a) otázky výstavby této disciplíny,
- b) otázky předmětu sociologie,
- c) možnosti využití historické sociologie, především Marxovy teorie společnosti.

Autorka pak takto vytyčené otázky řeší za pomoci velkých osobností dějin sociologie. Cituje N. Bucharina, který říká, že „mezi společenskými vědami jsou dvě důležité nauky, které se zabývají nikoli dílčími oblastmi společenského života, ale celým životem společnosti v jeho složitosti. Takovými naukami je z jedné strany historie, z druhé sociologie.“ Americký sociolog A. W. Small zdůrazňuje, že sociologická analýza je ve své podstatě analýzou mnoha činitelů. Odpůrci tohoto stanoviska namítají, že tak sociologie vystupuje jako integrující zásada a nikoliv jako samostatná disciplína. Mannheim poukazuje na to, že sociologie „má vlastní předmět výzkumu, kterým se nezabývá nikdo jiný. Proto se vlastně v Americe stalo, že sociologové se začali zabývat otázkami rodiny, růstu měst, imigrace a asimilace, zločinnosti a jinými otázkami, kterými se nezabývaly ani historie, ani ekonomie, ani antropologie, ani politické vědy – disciplíny, které vznikly dříve než sociologie.“ Mannheimovo stanovisko se týká speciálních sociologických disciplín, neřeší však problematiku předmětu obecné sociologie, jak Hirszowiczová správně připomíná. Zdůrazňuje, že vzhledem k výzkumné a didaktické praxi, která se řídí obecnými prin-

její většinou jeho přínos teorii společnosti Hirsztowiczová pokládá Marxův historický materialismus za překonání filosofických spekulací a za emancipaci vědy o společnosti. Zdůrazňuje, že celé sociologické myšlení 19. století bylo v podstatě reakcí na krajní individualismus 18. století, považující společnost za atomizovaný soubor individuí. Hirsztowiczová říká, že pro Marxe byl pojem „společnosti“ — jakkoliv těžko zachytitelný v definici — neméně reálný než např. pro obecného sociologa pojem „města či rodiny“. Fundamentální kategorie, které jsou podle Hirsztowiczové základem celé Marxovy teorie, jsou práce a výroba. Na jejich základě pak Marx zdůrazňuje realitu společenských vztahů, vznikajících ve výrobě.

Hirsztowiczová se pak zamýšlí nad dvojím charakterem marxistického historického materialismu. Jednou jeho stránkou je oblast čistých hypotéz, vznikajících z napětí mezi fragmentálními znalostmi o společnosti v dané době a požadavky filosofické syntézy. Proto historický materialismus přejímá hlavní problémy filosofie a formuluje směry nových bádání. Druhou stránkou historického materialismu pak jsou empirické výzkumy společenských jevů, v nichž měla podle Marxe přejít filosofie z „metafyzického“ do „pozitivního“ stadia vědění o člověku. Hirsztowiczová pak hodnotí historickou úlohu marxismu ve filosofických diskusích 19. století jako součást emancipace vědy o společnosti.

V závěru pak autorka uvádí hlavní metodické principy marxistického zkoumání kapitalistické společenskoeconomické formace:

1. přechod od obecných tvrzení k reálným výzkumům,
2. zásada komplexního výzkumu různorodých aspektů společenského života,
3. zásada objasňování hlavních společenských tendencí a konfliktních zájmů, které dává možnost předvídání dalšího vývoje.

Třetí část knihy je věnována rozboru funkcionalismu v sociologii. Hirsztowiczová rozlišuje tři základní koncepce: historický materialismus, spojený s tradicí historického směru, funkcionalismus analytického směru a redukcionalismus krajně empirického směru sociologie. Uvádí, že podle historiků sociologie je funkcionalismus inspirován „Gestaltpsychologie“ a sociologickým organicismem. Za hlavní zdroj funkcionalismu jsou pokládány práce Durkheima, Cooleye, Thomase, Pareta, Znanieckého a Mannheimu. V souvislosti s kritikou funkcionální koncepce kultury B. Malinowského specifikuje Hirsztowiczová i ostatní funkcionální směry. Je to evolucionismus, který se zabývá změnami společnosti jako celku, difuzionismus, zabývající se hlavně výtvory jako základními elementy kultury. Malinowski i jeho nástupci se zabývají především institucemi, které jsou definovány jako komplexní kulturní reakce na základní i druhotné společenské potřeby. Pro Malinowského školu jsou předmětem bádání ne lidská činnost, ani výtvory, ale pravidla, normy a hodnoty, determinující charakter sociálních institucí.

Pak Hirsztowiczová charakterizuje makro-

funkcionalismus Talcotta Parsonse, který má snahu být tvůrcem systému, využívá historického přístupu, zajímá se o ekonomickou problematiku a kulturní antropologii. Zkoumá podmínky rovnováhy systému a říká, že systémy se rozrůžňují v subsystémy: subsystém zaměřený na dosažení cíle (polity), subsystém integrativní (mechanismy sociální kontroly), subsystém udržující vzory a regulující napětí (kulturní vzory a procesy internalizace).

Dalším představitelem funkcionalismu je R. K. Merton, který považuje funkcionalismus za nejpłodnější sociologický směr, ale považuje za jeho slabinu metodu, především některé postupy antropologického funkcionalismu. Kritizuje jeho teze, že každý prvek kultury je funkcionální, že všechny prvky kultury jsou pro společnost nezbytné a že standardizování společenské činnosti či elementů kultury jsou funkcionální pro celý systém. Merton ukazuje, že společenské zvyklosti bývají často funkcionální pro jednu skupinu a disfunkcionální pro jinou.

Hirsztowiczová pak vede svou analýzu funkcionalismu k jeho výsledné tezi — že rovnováha (homeostasis) je normálním stavem společnosti, která je harmonická, racionální a uspořádaná. Uvádí pak ostrou Dahrendorfovou kritiku tohoto pojetí světa, která vrcholí tezí, že podle funkcionalismu v neměnném systému „se jevy nejen dějí, ale plní funkce a pokud to trvá, je všechno v pořádku“. Hirsztowiczová zdůrazňuje, že model společenského života, rozpracovaný v kategorie norm a institucí, rolí a pozic, internalizace a socializace nemůže být uznán za univerzální model, že za jeho pomoci můžeme zachytit pouze pevné aspekty společenského procesu a to ještě ne vždy ty nejdůležitější.

Tato část práce pak končí kapitolou o funkcionalismu a historickém materialismu, v nichž Hirsztowiczová oceňuje dialektiku funkcionalistů, ale kritizuje jejich jednostranné pojetí rovnováhy. Oceňuje myšlenky funkcionalistů, obsažené v teoriích „středního dosahu“, zvláště v analýze neformálních skupin a lokálních společenství, kde hlavním cílem badatele je analýza pevných aspektů společenských jevů.

Čtvrtá část práce je věnována vztahu sociologie a ekonomie. Začíná úvahou o relativnosti sociálního „času“, kterým se měří procesy změn materiální kultury, dosáhnutým stupněm ekonomické znalosti a dějinami vývoje jednotlivých civilizací. Hirsztowiczová říká, že sociologové často popisují bezprostřední vliv technologie na formy kolektivního života a opomíjejí úlohu ekonomických vztahů, které jsou důležitým činitelem změn materiální základny. Vede to k technologickému determinismu, projevujícím se např. v tvrzeních F. Ogburna, že pokles natality způsobil vynález výtahu a vysoké domy, že zavedení elektrického startéru urychlilo emancipaci žen. Hirsztowiczová cituje Marxův výrok v Kapitálu o významu technologie pro život člověka a dochází k závěru, že výchoiskem zkoumání společnosti je analýza materiální základny a ekonomických vztahů, že

práce a výroba vtiskuje svůj charakter i jiným společenským vztahům. Ukazuje pak rozhodující význam techniky (kterou však příliš zužuje jen na oblast výrobních nástrojů) ve výrobních silách. Pozoruhodná je její myšlenka, opřená o studium Marxe, že marxistická ekonomická teorie kapitalismu usiluje o pochopení zásad integrace dezintegrované společnosti. Uvádí, že Marx vystupoval proti přirovnávání průmyslové společnosti k jediné velké továrně, v níž se stále rozvíjí specializace a dělba práce. Rozdíl mezi společností a podnikem má podle Marxe charakter kvalitativní. Marxův obraz kapitalismu je podle Hirsowiczové nikoli obžalobou lidí, ale vztahů, které vnucují lidem takové a ne jiné chování, přidělují jim určité společenské funkce a determinují způsoby usku- tečňování těchto funkcí. Nástrojem třídního boje i společenské integrace se stává stát.

Pátá část *Sociologických konfrontací* se nazývá *Směry kritiky průmyslové společnosti. Problém alienace*. Jako první směr označuje konzervatismus pozemkových vlastníků, kteří začátkem 19. století začali vytvářet legendy o „staré veselé Anglii“ jako kritiku nastupující průmyslové společnosti. Druhým směrem byla maloburžoazní „antiprómyslová opozice“ ve Francii, jejímž mluvčím byl J. J. Rousseau. Pak Hirsowiczová ukazuje, že Marxův přístup k této otázce znamená akceptování průmyslové revoluce a současně kritiku do- prováděcích jí vztahů ekonomicko-společen- ských.

Další směr kritiky průmyslové společnosti představují ti z amerických sociologů, kteří upozorňují na tyto jevy:

1. monotónnost práce, redukované na jedno- stranné, obrazotvornost a vůli vysilující pohyby,
2. degradace kvalifikace a individuálního výko- nu dělníka na úkor takových vlastností, jako je disciplinovanost, trpělivost, povol- nost,
3. dezintegrace továrního kolektivu, který není schopen odporovat příkazům shora,
4. rozmělnění svazku dělníka se společností ve vztazích „mimotovárních“ ve prospěch vytváření masové společnosti,
5. tyto procesy se neomezuji jen na materiál- ní výrobu, ale zachvacují i práci duševní, takže i v její oblasti začínají vystupovat škodlivé následky dělby práce.

Pak Hirsowiczová analyzuje hlavní prvky romantické kritiky průmyslové společnosti. Rozebírá hlavní názory K. Mannheima, jeho kritiku racionální kalkulace v průmyslové společnosti. Hlavně pak se ale zabývá C. W. Millsem, jemuž je východiskem ke kritice průmyslové společnosti, provedené v práci *White Collar*, analýza procesu práce. Mills říká, že ještě v 19. století byl široce rozšířen názor, typický pro ranný kapitalismus, že práce je hodnotná sama pro sebe. Tento ná- zor byl výtvorem „starých středních tříd“. Mills říká, že řemeslo jako ideální model, vymezující společenský význam práce, se vy- značuje těmito znaky:

1. nedostatek jiných motivů práce za proce- sem tvoření výrobku a přáním vyrobit ten- to produkt,
2. význam podrobností každodenní práce váže se neoddělitelně s celkovým výtvorem práce a je mu podřízen,
3. jednotlivec má možnost kontrolovat vlastní procesy práce,
4. jednotlivec se může učit v průběhu práce, užívat a rozvíjet určité technické schop- nosti a dovednosti,
5. chybí rozdíl mezi prací a zábavou a mezi prací a kulturou,
6. vliv řemeslníkovy způsobu práce ovlivňuje celý jeho způsob života, všechny podrob- nosti jeho každodenního života, jeho touhy a snahy.

Mills pak ukazuje, že řemeslná práce je anachronismem, který je nahrazen modelem odcizené práce, uplatňující se i v práci du- ševní, v řízení průmyslu, v němž donedávna dominovala iniciativa „kapitánů průmyslu“. Tyto změny jsou výsledkem vývoje kapitalis- mu a dělby práce. Mills dokazuje, že důsled- kem těchto procesů je:

1. závislost pracujících na vedení,
2. princip využívání lidských dovedností,
3. vykonávání řady ohlupujících operací, v nichž člověk nevyužívá svých faktických možností,
4. obtížnost či nemožnost řadových pracov- níků obsáhnout celý proces vykonávané práce,
5. stále větší omezení, dokonce na nejvyšších místech, možnosti individuálního přijímání a uskutečňování rozhodnutí.

Mills pak říká, že sama racionálnost zů- stala oddělena od práce, zaniklo globální pochopení a porozumění práci. Výsledkem je „Moloch organizace“, který ujařmuje člověka, vtahuje ho do služeb neosobních sil. Mills pak pokládá za hlavní protiklad 20. století protiklad demokracie a byrokracie bez ohledu na ekonomickou základnu tohoto protikladu. Práce ztrácí svou hodnotu, není příjemná sama o sobě a do popředí vystupují hodnoty druhotné, které je možno pomocí práce do- sáhnout, jako je příjem, moc a prestiž. Ar- máda úředníků přejímá funkce kapitánů prů- myslu, nikoliv individuálně, ale kolektivně. Mnoho formálních organizací se tak vyma- ňuje z dosahu sociální kontroly. Hirsowiczová pak označuje Mannheima i Millse za obránce individualismu proti vlivům prů- myslové společnosti. Je však stále ještě určitým zúžením této problematiky, že jsou teo- retické otázky průmyslové společnosti řešeny kritikou západních sociologů, že však nemů- žeme k jejich rozpracování používat i výsled- ků dostatečně široce založených průzkumů v socialistických zemích.

V kapitole *Metafyzika průmyslové společ- nosti* kritizuje autorka zanedbávání analýzy velkých sociálních struktur, nedostatky me- tody, která opomíjí ekonomické činitele a po- litické vztahy. V této souvislosti kritizuje i Dahrendorfa za přebírání pojmu „typického

kapitalistický", který pak prý mizí, jestliže se rozděluje řízení a vlastnictví.

V další kapitole pak Hirsowiczová vystupuje proti jednostranné kritice průmyslové společnosti, ukazuje, že charakter procesu práce není čímsi neměnným, že tedy i dosavadní dělba práce bude překonána a očekává od automatizace lepší postavení dělníka v pracovním procesu.

Závěrečná kapitola této velmi obsažné a zajímavé části knihy je pak věnována kritice jednostranného pojetí kolektivismu průmyslové civilizace.

I když nebudeme rozebírat další části knihy, jak bylo zdůvodněno v úvodu, je třeba říci, že i jejich studium je zajímavou a kultivovanou četbou. Klasifikace směrů zabývajících se obecnou teorií tříd svědčí o autorčině přehledu a její argumentace ve prospěch marxistického pojmu „třída“ je velmi logická.

V části o „nových středních třídách“ je dobrý historický úvod a vhodně vybrané statistické tabulky o vývoji třídní struktury v USA a Velké Británii. I když jde o údaje z r. 1940, bude jistě čtenáře zajímat, že v této době bylo složení pracovníků národního hospodářství USA toto: ve výrobě 46 %, službách 20 %, distribuci 23 % a koordinaci 11 %.

Další část knihy, která se zabývá rozбором formálních organizací a především byrokracie, obsahuje zajímavý údaj, jímž Parkinson dokazuje růst byrokracie. Je to paradoxní statistika růstu úřednictva v britském ministerstvu kolonií, které v r. 1935 mělo 372 úředníků, spravujících ještě v podstatě nedotčenou britskou koloniální říši, a v r. 1954 po rozpadu této říše mělo uvedené ministerstvo 1661 úředníků.

Poslední část *Sociologických konfrontací* je věnována ideologii a vědě. Hirsowiczová upozorňuje na převrat v gnoseologii, který znamenal objev společenského charakteru poznání. Tehdy také zanikly tradiční bariéry mezi problematikou filosofie a sociologie. Shrnuje výroky klasiků marxismu o ideologii a rozlišuje ideologii jako „falešné vědomí“ a ideologii vědeckou. Pak studuje Mannheimův přístup k ideologii a oceňuje jeho generalizaci problémů ideologie, rozlišení mezi částečným a celostním pojetím ideologie. Další kapitolou je pojednání o „sociologii sociologie“ a na závěr ukazuje Marxův přínos pro konkrétní pojetí pravdy, které v případě ideologie znamená studium cílů, hodnot a zájmů.

Závěrem je možno říci, že kniha M. Hirsowiczové *Sociologické konfrontace* je zdařilou marxistickou studií, zabývající se velmi aktuální problematikou. Je jí tedy možno československému čtenáři plně doporučit k dalšímu studiu.

Jaroslav Kolář

Sociolog o kultuře práce

V současných diskusích o kultuře práce se velmi často setkáváme s jednostranným pohledem na celou problematiku, který kulturu práce zúžuje na zdokonalení pracovních podmínek, výrobního zařízení nebo pracovního prostředí po technické či estetické stránce.

Tento názor nevěnuje bud vůbec, nebo v minimálním měřítku pozornost té skutečnosti, že kultura práce je i kulturou vztahů mezi lidmi, kulturou jednání a řízení. A právě těmto otázkám je věnována práce známého polského sociologa Alexandra Matejky (A. Matejko: *Kultura pracy* zbiorowej, Wyd. Związkowe, Warszawa 1962, s. 202).

Především nás bude zajímat rozsah otázek, které z tohoto stanoviska jsou zařazeny do oblasti kultury práce. Logika výkladu je podřízena a odráží logiku praktického života. Závod je sociální strukturou, do níž zaměstnanec vstupuje (III. kap.), v níž se adaptuje (IV. kap.), je hodnocen a hodnotí, je řízen a řídí (V. a VI. kap.), kde žije a pracuje v některém z kolektivů (VII. kap.), aby spolu s ním byl součástí systému spojení uvnitř závodu (VIII. kap.).

Tyto jednotlivé stránky kultury práce nemohou být dost dobře řešeny bez obecné koncepce kultury práce, obecné v psychologickém a sociologickém smyslu. Z tohoto důvodu začíná kniha dvěma obecnými úvahami o vztahu kultury a práce a o formování kultury práce v závodech.

Alexander Matejko chce uvést čtenáře do problematiky vědomého formování mezilidských vztahů v průmyslovém závodě, a to ne jakéhokoli vědomí, ale zvláště politické a hospodářské vedení těchto závodů.

Moderní výroba stále důrazněji vyžaduje harmonickou součinnost lidí, klade stále větší nároky na jejich kvalifikaci a iniciativu. Řízení lidí jen na základě osobní zkušenosti, bez vědeckého rozboru a přípravy, se v této etapě stává neúnosným anachronismem.

Nelze ovšem očekávat, že uvedená publikace přináší řešení všech problémů, nebo že je nová ve všech částech, ve všech směrech. Naopak najdeme v ní i myšlenky samozřejmé, informace dávno známé, problémy mnohokrát u nás prodiskutované a někdy i prakticky vyřešené; ale to nakonec můžeme konstatovat u mnoha děl, i když by to třeba jejich autory pohoršilo. U Alexandra Matejky se však navíc střetneme s promyšlenou koncepcí kultury práce, s určitým uceleným pojetím jejího rozvoje. Zřejmě i pro něho platí to, co v jiné souvislosti ocitoval z myšlenek Czarnowského o velikosti díla, která „nespocívá v tom, že každá jeho část je nově vytvořena, ale v tom, že všechny byly spojeny v harmonický celek.“ Tato snaha na nás působí při čtení knihy velmi silně; stále zřetelněji před námi vystupuje začlenění jednotlivých otázek a myšlenek do celku. Proto také nabývají v těchto souvislostech nám známé teze nového významu a nezvyklé důraznosti, umocněné ještě tím, že sociální situace obou zemí je příbuzná.

Mluvit o kultuře práce bez ohledu na technický rozvoj může při nejlepším vést pouze k definování kultury vědecké. Toho si je Alexander Matejko dobře vědom, a proto si nejprve klade otázku: kam směřuje moderní technika, a pak teprve se ptá, co je třeba chápat moderní kulturou práce, jejím vědeckým základem, popř. jak je společensko-kulturně podmíněna produktivita práce. Dospívá tak